

ВОКАЛНА МУЗИКА ЗА ДЕЦУ У ОПУСУ МИЛОЈА
МИЛОЈЕВИЋА

Наташа Д. Тасић¹

Сажетак: Милоје Милојевић (1884-1946) је један од најзначајнијих српских композитора прве половине двадесетог века који је својим стваралаштвом често пратио најсавременије стилске тенденције свога доба. Иако познат као плодан композитор, са изразито модернистичким тенденцијама, он никада није занемарио музичко-педагошки рад, нити компоновање вокалне музике за децу. Своја дела за најмлађе извођаче Милојевић је писао на стихове српских романтичарских песника попут Змаја, Шантића и Грчића-Миленка. Најважније одлике тих композиција су правилан музички третман текстуалних предлогака, прегледна форма и метрика који увек произрастају из облика песме, али и свежа мелодијска и хармонска линија. Све ове карактеристике чине Милојевићево вокално стваралаштво за децу адекватним и драгоценим за обраду са децом предшколског и школског узраста

Кључне речи: Милоје Милојевић, композитор, хорска музика за децу, српска поезија, музичка педагогија

Културни живот Србије током првих деценија двадесетог века обележио је процес модернизације на свим пољима. Такве тенденције нису мимоишле ни област класичне музике. Композитори су се постепено упуштали у откривање нових стилова, у мањој или већој мери напуштајући тековине до тада актуелног романтизма. Осавремењивању српске музике допринела је и чињеница да су у

¹ n.tasic@vaspks.edu.rs

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače, Kruševac

првим деценијама двадесетог века, раније превасходно аматерски интерпретативни оквири домаће музичке сцене, постепено прерасли у професионалне и тако омогућили композиторима да своје стваралачко умеће опробају у другим жанровима. За разлику од деветнаестог века, када је хорска музика апсолутно доминирала, почетком двадесетог века појављују се нови вокални и вокално-инструментални жанрови. Осим тога, будући да су се школовали на познатим иностраним конзерваторијумима, српски композитори овог периода били су у току са најсавременијим европским токовима развоја музичке уметности, што се одражавало на њихово стваралаштво, али и на концертни живот уопште. У таквом уметничком окружењу је живео и стварао Милоје Милојевић (1884-1946) - композитор, организатор музичког живота, диригент и пијаниста, педагог, музички критичар и први доктор музикологије у Србији.²

За његово име се најпре везује прва поменута делатност - компоновање. Заиста, Милојевић је, поред Петра Коњовића (1883-1970) и Стевана Христића (1885-1958), један од најзначајнијих стубова српске музике прве половине двадесетог века. Остварио се у најразличитијим жанровима компонујући хорску, камерну, клавирску и оркестарску музику, соло-песме и један балет. Студирао је у центрима европске музичке авангарде: Прагу и Минхену, где је имао прилике да слуша и упозна се са најновијим и најмодернијим остварењима својих европских колега. Тако стечена искуства снажно су утицала на композиторов уметнички развој. Стилске окоснице Милојевићевог стваралаштва мењале су се у различитим етапама његовог композиторског пута и кретале се од романтизма и позног романтизма, импресионизма, експресионизма, па све до надреализма.

Стваралаштво уметнику омогућује да "вечно" живи, па је Милојевић данас познат пре свега по композиторској страни своје уметничке личности. Ипак, посматрајући конкретан историјски тренутак у коме је деловао, он је и својим педагошким радом оставио дубок траг у српској култури. Предавао је музичку културу у неколико београдских гимназија, био је професор у музичкој школи, на Музичкој академији, као и на Филозофском факултету у Београду где је држао предавања из историје и теорије музике. Залагао се да учење музике у школама нема као своју једину сврху увежбавање програма за школске представе, већ да добије значај уметничког предмета као саставног дела

² Милоје Милојевић докторирао је на Карловом универзитету у Прагу 1925. године са темом дисертације: *Сметанин хармонски стил*.

општег образовања ученика. Милоје Милојевић се ангажовао и на пољу "јавне музичке педагогије" организацијом и одржавањем бројних циклуса концертних предавања о класичној музици намењених најширој публици.

Настава музичке културе у школама током првих деценија двадесетог века није имала систематичан и обједињен програм, већ је зависила од вештине и умећа самог предавача. Многи композитори и учитељи музике су радили на конципирању уџбеника који су често били уједно и теорије музике, певанке и методике наставе певања.³ Међу њима је највећи одјек несумњиво имао уџбеник Милоја Милојевића, објављен први пут 1922. године у две свеске, под називом *Основи музичке уметности у вези са ритмичким и мелодичким вежбама*. (упор. Пејовић, 1981: 105) О томе колико је ова књига значила српској музичкој просвети, говори и чињеница да је након 1922, све до 1938. године, њен први део доживео укупно дванаест издања. Тринаесто, допуњено издање прве свеске уџбеника штампано је 1940. године под називом *Основна теорија музике у вези са ритмичким и мелодичким вежбама на основу наставног програма*. Друга свеска уџбеника имала је осам издања, а последње је објављено такође 1940. године. Оба дела Милојевићевог уџбеника у свим својим издањима као додатак садрже његове оригиналне композиције - песме за децу и композиције за дечији хор.

Први део уџбеника *Основи музичке уметности* има додатак који је композитор именовао поднасловом *Из природе*. Он обухвата десет једногласних дечијих песама које су компоноване у Це-дуру. У тринаестом издању ове књиге (1940) део са дечијим песмама композитор је проширио новим нотним записима. Збирка је допуњена обрадама народних мелодија из разних крајева Југославије, за један или два гласа.⁴ Други део уџбеника садржи тридесетак песама од којих је

³ Неки од најзначајнијих уџбеника међуратног периода: Божидар Јоксимовић *Музички буквар*, Београд, 1923; *Методика певања за музичке заводе, средње и учитељске школе*, Београд, 1927; *Музичка читанка вежбања за певање за средње и стручне школе*, Београд, III издање, 1936; Владимир Ђорђевић, *Опита теорија музике, Београд, 1924; Кратко упутство за предавање нотног певања у основној школи*, Београд, 1927; Светолик Пашћан-Којанов *Певанка за II разред средњих и грађанских школа*, Нови Сад, 1940; Миодраг Васиљевић, *Нотно певање у теорији и пракси, I и II*, Београд, 1940, и др.

⁴ Треба имати у виду да је Милојевић, као и многи други његови савременици, био изразити заговорник југословенства као друштвеног модела. Његове идеолошке

већина једногласна, а постоји и неколико двогласних и трогласних примера.

Иако су партитуре објављене уз књигу *Основи музичке уметности* имале првенствено функцију помоћне уџбеничке литературе, њихов значај вреди сагледати и у ширем контексту, посебно зато што ово нису једина ауторова остварења у жанру вокалне музике за децу и омладину. Поред композиција које представљају нотни додатак овом музичко-теоретском уџбенику, Милојевић је објавио још две збирке хорских дела педагошког карактера: *Песме у један, два, три или четири гласа за дечији или женски хор* и *Песме за мушки или мешовити хор - намењене певачким зборовима ученика средњих школа или универзитетске омладине*.

У свим композицијама које обухватају поменуте песмарице огледа се Милојевићева дотадашња активност и искуство у подручју музичке педагогије, удружени са његовим композиторским умећем. Све четири збирке садрже композиције различитих нивоа техничке захтевности, пре свега у домену извођачког састава: неке су једногласне, у виду једноставних дечијих песама, неке намењене двогласном или трогласном хору, а има и оних писаних за мешовити хор, које захтевају сложенији извођачки апарат и самим тим веће техничке способности ансамбла. Овом приликом задржаћемо се на композицијама које су примерене извођењу у дечијим хоровима, а ту спадају Милојевићева једногласна и двогласна хорска дела.

Осврнућемо се, пре свега, на немузичку компоненту ових остварења, јер су у питању вокалне композиције, које су, као што је познато, писане су на неки текстовни предложак. Било да је у питању текст народне песме, уметничка поезија или црквена химнографија, овај елемент вокалног стваралаштва равноправно учествује у изградњи целокупног уметничког производа - вокалне или вокално-инструменталне композиције. Милоје Милојевић се у целокупном свом опусу брижљиво односио према третману текстуалних предложака. Одабирао је најчешће лирику домаћих књижевника, како у остварењима за мешовите хорове, тако и у композицијама за децу. Композиције за најмлађе извођаче писао је на романтичарске стихове српских песника, а најзаступљенији су Јован Грчић-Миленко (1846-1875), Јован Јовановић Змај (1832-1904), Милета Јакшић (1863-1935),

склоности су се често одражавале и на стваралаштво у свим жанровима, а евидентне су и у овом композиторском избору тема и материјала за збирку дечијих композиција.

Алекса Шантић (1868-1924), Војислав Ј. Илић (1860-1894) и Милорад Петровић-Сељанчица (1875-1921). Природне акценте одабраних текстова Милојевић је вешто претапао у мелодијске: "Код њега та "говорна мелодија" (српског језика) постаје скоро по правилу мелодија у правом смислу речи, што показује његову интелигенцију, у општем значењу, као што и потврђује његову музичку интелигенцију." (Коњовић, 1954: 43) Логичан третман текста чини да се он при певању лако прати и разуме, што између осталог, доприноси да ове песме буду врло пријемчиве деци извођачима. Промишљен однос према поетској компоненти вокалних композиција потврђује Милојевићеве педагошке квалитете.

Стилски језик Милојевићевих једногласних и двогласних композиција за децу је уједначено романтичарског проседеа, а ова дела се међусобно разликују по карактеристикама музичког израза. Мелодика се креће у обиму квинте, сексте, октаве, ноне и дециме, преовлађују поступна кретања, док се скокови одвијају у оквиру исте хармонске функције. Метро-ритмичка структура произилази из метрике стихова, што омогућава да се при извођењу лако постигне јасна артикулација. Форма је најчешће строфична са рефреном, троделна, дводелна, а има и примера прокомпонованог облика. У сваком од наведених случајева облик песме је увек у вези са формом текстуалног предлошка. Већина песама је у дурским тоналитетима, а у појединима постоје промене тоналитета путем тоналних иступања или модулација, махом у доминантни тоналитет.

Двогласне композиције имају углавном хомофону фактуру. Полифонију је композитор користио спорадично, како би подцртао значење текста, као у песми *Ветар* на текст Јована Јовановића Змаја, у којој се поступком имитације дочарава стих: "Сад сам дете ка и ви, па ћарлијам ко је гди". У двогласном ставу гласови се често крећу у паралелним терцама, а примећује се да је Милојевић водио рачуна да у свакој композицији буде заступљено униsono певање, чиме се олакшава одржавање стабилне интонације која је чест проблем у дечијим ансамблима.

Отежавајућу околност за извођаче представља однос темпа и ритмичких вредности у појединим композицијама. У једногласној песми *Поздрав мајци*, на пример, мелодика се највећим делом креће у дугим ритмичким вредностима (целе ноте, половине и половине са тачком), такт је четвороделан, а темпо умерен. Овако дугачка трајања тонова и дуге фразе су веома напорни за дечије гласове којима је

потребно учестало узимање даха, што композиције овог типа чини непримерним за певање са просечним дечијим ансамблима.

Ознаке за темпо и агогику Милојевић је у свим партитурама бележио на српском, што одудара од уобичајене праксе да се користе инострани изрази, најчешће италијански и немачки. Збирке *Песме у један, два, три или четири гласа за дечији или женски хор* и *Песме за мушки или мешовити хор* садрже и кратко објашњење графичких ознака које се налазе у партитурама. Све ово наставнику или васпитачу, коме музичка уметност није примарна професионална оријентација, значајно олакшава анализу нотног текста и припрему за обраду композиција.

Особине музичког језика Милојевићевих дечијих песама за један глас деле их на оне примерене извођењу са децом предшколског, млађег школског и старијег школског узраста. Приказаћу анализу једне композиције коју могу изводити деца предшколског узраста. Стихови песме *Мали коњаник* Јована Јовановића Змаја инспирисали су неколико српских композитора, међу којима је и Милоје Милојевић. Форма ове композиције је дводелна (АБ). Део А је у облику поновљене реченице (репетиција је обележена знаком у нотном тексту) и кроз њега су изложене прве две строфе познате Змајеве песме. У одсеку Б износи се последња строфа текста са новим мелодијским материјалом, а други стих се понавља у оквиру прима и секунда волте. Равномерна осминска подела јединице бројања у дводелном такту у делу А доприноси опонашању дечије игре "Ђиха, ђиха". Текст "Раго једна баш си лена, зар те није срам" ритмички је испраћен дужим, четвртинским нотним трајањима, са застојем на речи "срам", све у складу са значењем самих стихова. Осим ритмом, Милојевић је и мелодиком допринео музичком осликавању текста, тако да се у првом одсеку јавља репетитивност која асоцира на кас коња. Ознака на почетку композиције је "весело" што упућује на предвиђени карактер извођења, док је избор темпа очигледно слободан. То омогућује наставнику да брзину интерпретације прилагоди могућностима групе.

Већина композиција за децу Милоја Милојевића су својим музичко-поетским особинама сасвим адекватне и корисне за обраду са различитим узрастним групама у којима се одвијају музичке активности или настава музичке културе. Упркос томе, његово стваралаштво је након последњег издања уџбеника *Основна теорија музике*, нажалост, врло ретко обухватано антологијама композиција за децу, нотним приручницима за наставнике и васпитаче, као и самим

удбеницима. Милојевићев труд у области музичке педагогије је данас готово сасвим занемарен.

А Милоје Милојевић је током читавог свог стваралачког пута био свестан да је окружењу у коме живи потребан не само као композитор, већ и као педагог. Знао је да се српска музика тек опрезно сусреће са најновијим стиловима којима шира јавност није сасвим дорасла, те да се чак и уметници његовог ранга и даље морају бавити писањем хорске музике, па и музике за децу. То композитору модернистичких стремљења, какав је Милојевић био, често није било лако. Са својих студија у Минхену⁵ он је писао својој породици: "О Боже, како ћу да пишем мешовите хорове кад ми је душа пуна фанфара и прождирућих хармонија" (нав. према Коњовић, 1954: 25). Ако имамо у виду Милојевићево стваралаштво за децу, постаје јасно да је он, упркос оваквим стрепњама, сасвим успешно мирио своју потребу да komponује авангардну музику, са свешћу о значају и оних других композиција, можда не високо уметничких квалитета, али драгоцених за развој шире музичке културе у Србији.

ЛИТЕРАТУРА:

Андрејс, Цветко и др. (1962). *Хисторијски развој музичке културе у Југославији*. Загреб: Школска књига.

Деретић Ј. (2004). *Историја српске књижевности*. Београд: Просвета.

Коњовић П. (1954). *Милоје Милојевић, композитор и музички писац*. Београд: САН, Посебна издања, књ. ССХХ, Одељење ликовне и музичке уметности, књ. 1.

Милоје Милојевић, композитор и музиколог - зборник радова (1986), Београд: Удружење композитора Србије.

Rejović R. (1981). Muzičke publikacije srpskih autora (1864-1941). In *Muzikološki zbornik* (101-110) Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (odelek za muzikologijo), letnik 17.

Тасић Н. (2011). *Садејство музичких и поетских елемената у хорским делима српских композитора између два*

⁵ Милоје Милојевић студирао је музичке науке на универзитету у Минхену од 1907. до 1910. године, укупно пет семестара.

светска рата (необјављен магистарски рад). Академија уметности, Нови Сад.

Томашевић К. (2009). *На раскрићу Истока и Запада: о дијалогу традиционалног и модерног у српској музици (1918-1941)*. Београд: САНУ, Музиколошки институт. Нови Сад: Матица српска, Одељење за сценске уметности и музику.

VOCAL MUSIC FOR CHILDREN IN THE OPUS OF MILOJE MILOJEVIC

Abstract: Miloje Milojevic (1884-1946) is one of the most prominent Serbian composers of the first half of the twentieth century. Years of education in European centers of music vanguard strongly influenced on his work. Even though he is mostly known as a composer with strong affinity for modernity and modern tendencies, Miloje Milojevic contributed a lot to the development of music pedagogy. His books and instructions for music teachers, as well as his choral music for children choirs were among most important literature of its kind in first half of the twentieth century in Serbia. Milojevic's works for young singers were written on lyrics of Serbian romantic poets such are Zmaj, Santic, and Grcic-Milenko. Major characteristics of these compositions are clearly defined music accentuation of texts; clear form and metrics; and pure melodic and harmonic lines. All of these characteristics of Milojevic's choral works for children recommend them as adequate for singing with preschoolers and school children.

Key words: MilojeMilojevic, composer, choral music for children, Serbian poetry, music pedagogy